

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Глобалізація поставила перед урядами багатьох країн проблему пошуку нових форм і методів адаптації національного економічного та політико-правового середовища до сучасних вимог здійснення міжнародних економічних відносин. В останні десятиріччя у світі відбувся перехід до динамічних конкурентних переваг в зовнішній торгівлі, за яких в конкурентній боротьбі здобувають вигідне для себе місце у світовому поділі праці не галузь чи компанія, які мають дешевші виробничі ресурси, а ті, щодо яких створено найбільш сприятливі умови для розвитку.

Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України є критично важливим напрямом економічної стратегії держави. Розширення ЄС, вступ до СОТ, реалізація інтеграційних домовленостей з країнами ЄЄП, тенденції зміцнення світових економічних центрів відкривають для України нові перспективи та можливості підвищення конкурентоспроможності цього сектору економіки - і водночас містять ризики й виклики щодо пошуку Україною адекватного місця в світовому та регіональному поділі праці.

Відтак на порядок денний постає завдання формування відповідної узгодженої системи довгострокових заходів державної політики, спрямованих на оптимальне використання надбаного позитивного підґрунтя для зміцнення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки, концентрацію технічних, фінансових, людських, організаційних ресурсів, набутих протягом періоду економічного зростання, на завданнях структурної перебудови інноваційної спрямованості. Така політика має забезпечувати перехід від нинішньої практики здобуття конкурентних переваг переважно за рахунок цінних чинників до реалізації факторних переваг, якими є: природноресурсне багатство, людський капітал, науково-технологічний потенціал, гео економічні чинники тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору досить активно піднімаються науковцями. Так, в праці [1] авторами аналізуються і робляться акценти на методиці визначення відтворювальних цін і розрахунок узагальненої оцінки діючого ціноутворення, державній підтримці власних агропродовольчих виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках, техніко-технологічному оновленні, підвищенні якості і безпеки продовольства. Саблук П.Т. вказує на те, що на державному рівні потрібно підтримувати технологічне переозброєння переробної промисловості, впроваджувати спрощені процеси в результаті застосування імпортного устаткування. Це забезпечить прискорення розвитку ринкової інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому ринку [2, с.9]. Про те, що аграрний сектор має історичний шанс реалізувати нарешті свої порівняльні та конкурентні переваги, ставши каталізатором динамічного зростання економіки в цілому, адже приріст ВВП, досягнутий за рахунок сільського господарства, ефективніше сприяє зниженню рівня бідності населення порівняно з іншими галузями, говорить Могильний О. в дослідженні [3, с.50]. Красноручський О.О. наголошує, що характеристикою ринку будь-якої продукції, зокрема, сільськогосподарської, яка зумовлює характер конкурентної ситуації на ньому, склад та структуру систем розподілу, протікання процесів формування та розвитку інфраструктурної складової є концентрація капіталу всередині функціонально відокремлених груп його суб'єктів [4, с.208]. Шляхи, методи підвищення та проблеми конкурентоспроможності розглядаються в працях [5,6].

Метою статті є вивчення необхідності забезпечення державної політики щодо підтримки конкурентоспроможності аграрного сектора та обґрунтування шляхів її підвищення на тлі сучасних глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Однією з головних повинна бути роль держави щодо розвитку аграрного сектора, який є гарантом продовольчої безпеки країни. Сьогодні він є осередком підвищення економічної активності, лідером у проведенні реформ, зростанні інвестиційної привабливості. Отже, перелічені важливі процеси потребують постійного стимулювання та державної підтримки. Втручання транснаціонального капіталу в національну конкуренцію збільшує невизначеність ефекту механізмів державного макроекономічного регулювання через розвиток прямих взаємозв'язків між суб'єктами господарювання, громадянськими та ринковими інститутами на наднаціональному рівні.

Відтак зростає роль інтегруючих, соціальних, стимулюючих та регулюючих функцій національної економічної системи як такої, що діє на основі об'єктивних закономірностей, поза прямим адміністративним регулюванням. Саме тому належну конкурентоспроможність в умовах сучасної глобалізації набуває країна, в національній економіці якої існує «критична маса» стійких конкурентоспроможних економічних суб'єктів, здатних ефективно будувати свою діяльність у глобальному економічному середовищі, керуючись власними економічними інтересами. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в Україні та проблема ефективного розвитку аграрного сектору економіки полягає в тому, щоб розробити такі заходи регулювання та підтримки ринку, які, зберігаючи позитивні якості, дали б змогу звести до мінімуму властиві йому недоліки з обов'язковим врахуванням специфіки підприємств аграрної сфери економіки. Уряд має спрямувати ринковий механізм на формування належних пропорцій через фінансову, цінову, податкову, кредитну підтримку аграрного сектора.

Сьогодні ми маємо справу з парадоксальною ситуацією: суб'єкти аграрного сектора економіки, які мають всі необхідні умови для ефективного розвитку та давні традиції створення високоякісної продукції, не витримують конкуренції з постачальниками продукції зарубіжного виробництва навіть на внутрішньому ринку, не говорячи про формування та розвиток експортного потенціалу галузей. Саме тому, питання забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської та продовольчої продукції внутрішнього виробництва є ключовим при формуванні стратегії розвитку вітчизняної економіки [7, с. 225].

Важливе значення має запровадження механізму забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора (рис. 1).

Важливим показником конкурентоспроможності вітчизняного агропродовольчого комплексу, крім експортної експансії є рівень і динаміка розвитку внутрішнього продовольчого ринку. Сучасна статистика сімейних бюджетів дозволяє оцінити місткість цього ринку і його сегментів. У 2008 р. населення України спожило продовольчих продуктів в оцінці у поточних цінах на 230 млрд грн, з яких 83% - товарна частина і 17% - натуральне споживання. Таким чином платоспроможний попит на внутрішньому продовольчому ринку оцінюється в 210 млрд грн.

Рис. 1. Механізм підтримки конкурентоспроможності аграрних підприємств

Зростання продовольчої доступності необхідно не лише як гарантія продовольчої безпеки, а й для покращення макроекономічного стану. У розвинених країнах мала питома вага продовольчих витрат у сімейному бюджеті дає змогу населенню використовувати свої доходи значною частиною на інвестиційні цілі, і це стає потужним джерелом внутрішнього нагромадження. Тому занадто значну частку продовольчих витрат у сімейному бюджеті слід вважати не лише наслідком бідності країни, а й фактором цієї бідності. Україна гостро потребує швидкого підвищення продовольчої доступності: для цивілізованої нації праця на «каструлю» - не вигідна і принизлива.

Ситуація може бути поліпшена за умов випереджального зростання доходів населення щодо динаміки продовольчих цін. На жаль, сучасна структура факторів, що формують рівень і пропорції інфляційного процесу, несприятлива для продовольчого ринку. Згідно досліджень академіка УААН Пасхавера Б.Й. за 12 років існування гривні середньорічний рівень зростання споживчих цін дорівнює 13%, в т.ч. по продовольчим товарам - 15%. Це означає, що більша частина «інфляційного податку» стягується з населення за допомогою продовольчих цін. Таке становище блокує зростання місткості продовольчого ринку і створює ситуацію, за якої тягар інфляції лягає на плечі масового (середнього- і малозабезпеченого) споживача. Тому поліпшення продовольчого споживання можна очікувати у випадку зниження темпів інфляції, але поки цього не відбулося, необхідно доповнити механізм монетарного стимулювання економічного зростання ціновими стабілізаторами, для того щоб ціни на не елітарне продовольство (споживча позиція критичної життєвої необхідності) не були лідерами інфляції. Для цього, крім вже згаданих методів стримування цін агросфери і продовольчої допомоги споживачам, можливе застосування таких заходів.

1. У кінцевій ціні продовольчого споживання значна частка непрямих податків (ПДВ і акцизів). В ціні цукру, наприклад, вона перевищує третину. Оскільки ціни на продовольчі товари зростають високими темпами, відбувається процес перерозподілу податкового навантаження, тягар якого все більше лягає на продовольчий ринок. Враховуючи соціальне і демографічне значення повноцінного харчування. Необхідність забезпечення продовольчої доступності для всіх верств населення, цій тенденції потрібно надати зворотний характер, тобто зменшити частку продовольчого

товарообороту у загальній сумі непрямих податків із тим, щоб державний бюджет не був зацікавлений у інфляції на продовольчому ринку.

2. Найменш заможні верстви населення лівову частку своїх доходів витрачають на продовольче споживання і більше інших потерпають від високих темпів інфляції у продовольчій сфері. Тому саме для цих соціальних груп потрібна надійна антиінфляційна індексація доходів. Неповна індексація інфляційного знецінення доходів знижує купівельну спроможність і продовольчу доступність, а тому, на нашу думку, індексація пенсій повинна мати позитивний (не від'ємний) рівень, тобто бути у відсоткових пунктах не нижче показника інфляції.

Глобалізація несе позитивний ефект насамперед країнам, які зуміли оволодіти засобами реалізації власних конкурентних переваг. Стратегія державної політики, спрямована на розкриття цих переваг, сама стає в сучасному світі принципово важливою умовою здобуття та утримання стійких конкурентних позицій аграрної економіки країни у світовому економічному середовищі.

Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки в умовах глобалізації має спрямовуватись на розвиток фінансового ринку та його інфраструктури в сільській місцевості, запровадження системи іпотечного кредитування, удосконалення системи кредитування під заставу сільськогосподарської продукції, створення гарантійних установ щодо повернення кредитів товаровиробниками, формування ділової атмосфери, за якої своєчасність і повнота розрахунків за одержані кредити стане нормою поведінки керівників і спеціалістів підприємств сільськогосподарської галузі.

Щоб якимось чином пом'якшити негативні наслідки регулювального впливу держави на суспільний добробут і конкурентоспроможність товаровиробників на тлі сучасних глобалізаційних процесів, уряди багатьох країн, і особливо тих, що є членами Європейського Союзу, змінюють свою аграрну політику відповідно до міждержавних угод та домовленостей.

Однією з нагальних проблем для України є забезпечення зростання виробництва сільськогосподарської продукції та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств. Цих проблем не можна вирішити без державної підтримки аграрного сектора економіки. Таким шляхом у свій час йшли і йдуть всі країни, які досягли значних економічних успіхів в аграрному виробництві. Така підтримка потрібна насамперед для зміцнення позицій вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників на внутрішньому і зовнішньому ринках, зменшення тиску імпорту продукції, яка має потужну підтримку в ближньому зарубіжжі. Зокрема, у Чехії, Словаччині, Угорщині, Туреччині субвенції та дотації сільськогосподарським товаровиробникам становлять 20-25% вартості валової продукції сільського господарства, у країнах ЄС - до 40%. В Україні рівень підтримки зростає, але ще залишається низьким.

Важливе значення має стимулювання запровадження інноваційних технологій у аграрному виробництві для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

На нашу думку, інноваційна модель розвитку сільськогосподарського виробництва, має передбачати формування на державному рівні механізму фінансової підтримки впровадження досягнень науково-технічного прогресу, спрямованого на стимулювання інноваційних процесів у сільському господарстві, а також на створення сприятливого економічного клімату для новаторської діяльності.

Заходи, які сприятимуть забезпеченню конкурентоспроможності аграрного сектора економіки, спрямовані на формування повноцінної маркетингової інфраструктури: створення єдиної інформаційної системи в АПК для вчасного отримання, обробки і розповсюдження даних про стан аграрного сектора, кон'юнктуру агропродовольчих ринків, маркетингову і зовнішньоекономічну діяльність; створення маркетингових служб при регіональних аграрних біржах або управліннях сільського господарства, а за умови досягнення необхідного рівня кадрового потенціалу й

економічних умов у господарствах - у крупнотоварних аграрних формуваннях; відкриття офісів дорадчих служб в районах області для більш повного задоволення потреб аграріїв у інформації про новітні технології, ринки аграрної продукції, зміни в законодавстві; розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Вдосконалення діючого механізму фінансової підтримки аграрного сектора через схему здешевлення кредитів комерційних банків пропонуємо через систему заходів: фіксування розміру пільгової відсоткової ставки на певному рівні з можливістю диференціювати її залежно від цілей використання і термінів кредитування; законодавче закріплення 100% фінансування програм розвитку сільського господарства; усунення великої диференціації в розрізі регіонів при розподілі кредитних ресурсів. Крім того, необхідно активізувати нові, в тому числі й нетрадиційні, механізми і схеми кредитного забезпечення аграрних підприємств, які б дозволяли отримувати комерційні кредити без прямої участі держави.

За розрахунками оптимальне значення ефекту „фінансового важеля" має відповідати рівню оподаткування підприємства і забезпечити віддачу власним коштом, не нижчу за економічну рентабельність. На основі оцінки впливу структури капіталу на кінцеві результати діяльності підприємства, пов'язані з максимізацією прибутковості власного капіталу, пропонуємо підходи до визначення максимальних розмірів залучення кредитних ресурсів та прибутку від кредитування.

З метою усунення диктату з боку підприємств-монополістів, які постачають сільському господарству матеріально-технічні ресурси та переробляють сільськогосподарську продукцію, необхідно вживати заходів щодо їх демонополізації, формування розгалуженої мережі суб'єктів підприємницької діяльності для обслуговування сільського господарства на конкурентних засадах, посилювати антимонопольний контроль за формуванням цін на ресурси.

Потрібно відпрацювати механізм встановлення економічно обґрунтованого співвідношення між закупівельними цінами на різні види аграрної продукції на державному рівні, що сприятиме розвитку виробництва у певних економічних районах відповідно до потреб продовольчого споживання у тій чи іншій продукції.

Забезпечення якісних характеристик вітчизняної сільськогосподарської продукції слід здійснювати шляхом широкого застосування міжнародних стандартів і вдосконалення системи контролю за якістю аграрної продукції. З метою підвищення ціни молока при здачі його на переробні підприємства товаровиробникам слід дбати про якість молока. Тому слід здійснити технічне переоснащення аграрних підприємств для виробництва молока в замкнутому циклі, яке забезпечують доїльні зали і молокопроводи, а також його своєчасного охолодження.

Висновки та перспективи подальших досліджень: Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора неможливе без державної підтримки, яка має доповнювати ринковий механізм і запобігати негативним наслідкам, пов'язаним з недосконалістю цього механізму. Розроблена структурна схема механізму державної підтримки конкурентоспроможності аграрних підприємств, яка включає в себе забезпечення паритетного розвитку через цінове регулювання, зменшення податкового тиску на товаровиробників, формування повноцінної маркетингової інфраструктури, стимулювання запровадження інноваційних технологій у виробництві. Здійснення узгоджених заходів у напрямку забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України має відбуватися згідно затвердженої на законодавчому рівні Державної програми. Головною метою реалізації такої Програми є створення в Україні макроекономічного середовища, сприятливого для розгортання ефективного конкурентного змагання між аграрними підприємствами. Між тим, пріоритетне поліпшення використання факторних конкурентних переваг національної економіки та впровадження сучасних засад конкурентоспроможності потребуватиме й додаткових

спеціальних заходів, орієнтованих на цілеспрямоване формування конкурентоспроможних ринкових суб'єктів.

Анотація

У статті автор досліджує конкурентоспроможності аграрного сектора економіки в умовах глобалізації. Вивчається необхідність забезпечення державної політики щодо підтримки конкурентоспроможності аграрного сектора. Обґрунтовуються шляхи підвищення конкурентоспроможності на тлі сучасних глобальних процесів.

Ключові слова: Конкурентоспроможність; державна політика; глобалізація; зовнішня торгівля; інфляційних податок; Європейський союз; транснаціональний капітал; інтеграція; інноваційні технології.

Аннотация

В статье автор исследует конкурентоспособность аграрного сектора экономики в условиях глобализации. Изучается необходимость обеспечения государственной политики по поддержке конкурентоспособности аграрного сектора. Обосновываются пути повышения конкурентоспособности на фоне современных глобальных процессов.

Ключевые слова: Конкурентоспособность; государственная политика; глобализация; внешняя торговля; инфляционных налог; Европейский союз; транснациональный капитал; интеграция; инновационные технологии.

Summary

The author examines the competitiveness of the agricultural sector in the context of globalization. We study the need for public policies to support the competitiveness of the agricultural sector. Justified ways to increase competitiveness against the backdrop of contemporary global processes.

Keywords: Competitiveness; public policy, globalization, foreign trade, inflation tax, the European Union, transnational capital, integration, innovative technology.

Список використаних джерел:

1. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках: Наукова доповідь / [Трегобчук В.Мю, Пасхавер Б.Й., Бородіна О.М. та ін.]; за ред. акад. УААН В.М. Трегобчука, чл.-кор. УААН Б.Й. Пасхавера. - К.: Ін-т екон.прогнозув., 2007. - 260 с.
2. Саблук П.Т. Стан і проблеми розвитку агропромислового комплексу України / П.Т. Саблук // Економіка України . - 2008. - №12. - С.4-18.
3. Могильний О. Реалії та парадокси аграрної політики / О.Могильний // Економіка України. -2008.-№12.-С.40-51.
4. Красноручський О.О. Концентрація капіталу та розвиток суб'єктів аграрного ринку / О.О.Красноручський // Матеріали III Міжнародного Форуму молодих вчених «Ринкова трансформація економіки постсоціалістичних країн: стан, проблеми, перспективи». У

трьох томах. Т. 2. - Харків: ХНТУСГ. - 2008. - С.208-209.

5. Кулинич Р.О. Конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва на шляху вступу України до Світової організації торгівлі / Р.О. Кулинич, Т.В. Власенко // Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства: Економічні науки. Вип. 50. - Харків: ХНТУСГ, 2007 р. - С.179-183.

6. Бабан Т.О. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств на етапі вступу України до СОТ / Т.О. Бабан // Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства: Економічні науки. Вип. 50. - Харків: ХНТУСГ, 2007 р. - С.30-33.

7. Красноручький О.О. Проблеми реалізації сучасної доктрини розвитку агропромислового комплексу / О.О. Красноручький // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: зб. тез доповідей шостої Між нар. наук.-практ. конф. молодих вчених. Ч. 1. -Тернопіль: Екон. Дкмка, 2009. -С.225-226.